

DIDAKTICKO-PARENETICKÉ PŘÍBĚHY

1 RÚT

1.1 Titul a místo v kánonu

Kniha je pojmenována podle hlavní postavy (Rút = přítelkyně, blízká). V hebrejské bibli je zařazena mezi *Ketubím*, jako druhý ze svitků (Megillót). Její četba o letnicích souvisí s dějem situovaným do doby žní a má zřejmý sociální podtext: výzva k následování Boazovy štědrosti vůči chudým. Vzhledem k pozdější spojitosti letnic s darem Zákona na Sinaji ukazuje Rút, že i cizinci (reprezentovaní zde Moábkou) mají na Zákoně podíl. LXX a Vg kladou Rút mezi dějepisné knihy za Sd, jelikož děj se odehrává za doby soudců (srov. Rt 1,1: „Za dnů, kdy soudili soudcové“). Talmud má za to, že autorem této knihy je Samuel.

1.2 Obsah

Kniha Rút je pokládána za mistrovské dílo hebrejského vypravěčského umění. Jedná se o ženskou knihu SZ. Na rozdíl od dalších dvou rovněž podle ženy pojmenovaných biblických knih Ester a Judit je výslovným tématem knihy Rút sociální skutečnost žen v patriarchální společnosti.

Kniha začíná „typickou“ situací pro paměť dějin Izraele. Jako Abrahám a Sára (srov. Gn 12,10-20) a jako celé příbuzenstvo Jakubovo (srov. Gn 46-47) opouští v situaci hladu a bídy jedna rodina svůj domov v Betlémě, aby přežila v cizím Moábsku. Tato cizina se však ukazuje jako místo smrti. Nejprve umírá Elimelech, pak umírají též oba dva synové Machlón a Kiljón, jenž se po smrti otce oženili s Moábkami, které se jmenovaly Orpa a Rút. Kniha Rút nyní vypráví, jak vdova Noemi, která zůstala sama, opět dochází k životu v blahobytu, totiž skrze návrat do Betléma (do země zaslíbení) a zejména skrze moábskou snachu Rút. Ta s ní putuje do Betléma (kap. 1), sbírá tam během sklizně ječmene klasy na Boazově poli s ohledem na právo chudých (kap. 2), ulehá po sklizni v noci ozdobená jako nevěsta na humně (mlatě) k Boazovi a prosí o sňatek (kap. 3). Boaz se zachová jako zastánce: získá pole, které by Noemi ztratila, a zároveň se ožení s Rút - jejich syn je Obed, Davidův děd (kap. 4).

Dva předpisy Zákona zde hrají důležitou roli: 1) instituce zastánce (*go'el*), který měl chránit zájmy členů vlastní rodiny, pokud se někdo z nich ocitl v tísní (srov. Lv 25); 2) levirátní zákon (*levir* „švagr“) - byl aplikací předchozího a zavazoval svobodného muže oženit se s vdovou po zemřelém bezdětném bratrovi (příp. dalším příbuzným), prvorozený syn náležel zemřelému (srov. Dt 25). Boaz tohoto práva využije místo jiného příbuzného, který odmítne.

1.3 Struktura a formace

Kniha se vyznačuje symetricko-chiastickým uspořádáním. Kap. 2 a 3 jsou paralelně sestaveny. Začínají a končí rozhovorem mezi Noemi a Rút. Uprostřed se pokaždé nachází setkání mezi Rút a Boazem. Pokaždé z tohoto setkání Rút přináší Noemi jako dar Boazův „chléb“. Paralelnost kap. 1 a 4 se ukazuje nejnápadněji v závěrečné scéně, v obou případech ženy z Betléma poskytují výklad dění.

Středem příběhu je setkání Rút s Boazem (2. a 3. dějství) - hlad a bezdětnost Noemi (1. dějství) se tak odstraní narozením syna, živitele rodiny (4. dějství). Kniha, která je mistrovským vypravěčským dílem, má chiastickou strukturu (a b b' a'):

Čtyři úryvky vykazují prostřednictvím charakteristických sloves svůj vlastní profil (kap. 1: „vrátit se“; kap. 2: „sbírat klasy/sklízet“; kap. 3: „lehnout si/ležet“; kap. 4: „vykoupit“). všechny kapitoly spojují dohromady vůdčí motivy: chléb/dítě, dobrota/láska, život/smrt. Prostorově se v příběhu zračí postupné přibližování se k Betlému (= dům chleba čili života), časově dochází k postupnému zkracování, ale nakonec k otevření do vzdálené budoucnosti;

svůj význam mají i symbolická (mluvící) jména - Elimelech (= můj Bůh je králem), Noemi (= moje půvabná) resp. Mara (= trpká), Boaz (= síla je v něm), Obed (= služebník).

Příběh má zřejmě historické jádro - hovoří pro to fakt, že Moábka byla hebrejskou tradicí akceptována jako součást Davidovy genealogie; Rút se objevuje i v tradici křesťanské - Mt ji uvádí v rodokmenu Ježíše Krista (1,5). Vznik knihy nelze přesně datovat. Vyprávěný příběh je pravděpodobně velice starý, ale konečná redakce spadá nejspíše do poexilní doby (vzorový příklad plnění předpisů Zákona, arameismy, zařazení knihy mezi *Ketubím*). Universalismus by ukazoval na 5. stol. - protiklad Nehemiášova nesmiřitelného postoje ke smíšeným manželstvím (srov. Ezd 10; Neh 10).

1.4 Teologické poselství

Začlenění Rút mezi předky Davidovy svědčí o univerzalitě Boha Izraele, nabízejícího spásu lidem všech národů, a zároveň anticipuje univerzalitu spásy, která se dovršila v Kristu; Rút je též příběhem výchovným, protože ve všech protagonistech vyzvedá vzory rodinného života. Aktualita knihy spočívá ve třech aspektech - jde o příběh žen (významná role žen v dějinách spásy), příběh cizinců (příslušnice nepřátelského národa předznamenává mesiánskou dobu!), příběh naděje (nesobecké jednání odmění Bůh požehnáním, které zásadně mění lidskou nouzi).

2 TOBIÁŠ

2.1 Titul a obsah

Deuterokanonická kniha se v LXX nazývá Tobit (jméno otce), zatímco ve *Vulgátě* má označení Tobijáš (jméno syna) – „*Liber Tobiae*“.

Tato kniha vypráví příběh o osudech zbožného Tobita, který byl se svou rodinou po pádu severního království (722 př. Kr.) deportován do Ninive. Zde prožívá těžkosti za vlády krále Sancheriba (704-681 př. Kr.), který dává jeho zajaté soukmenovce popravovat, kdykoli se mu zlíbí. Zbožný Tobit pochovává jejich nepohřbená těla na svůj náklad s nasazením vlastního života. Lpí na dodržování předpisů Zákona, i když o všechno přijde a oslepne. V médkých Ekbatanech je mezitím těžce zkoušena Sára, dcera Raguelova, jejichž 7 mužů zabil vždy o svatební noci démon Asmodeus. Modlitba Tobita i Sárovy je vyslyšena a Bůh posílá anděla Rafaela („*Raffa-el*“ – znamená v hebrejštině „Bůh se stará“ nebo „Bůh uzdravuje“), aby (v lidské podobě) provázel mladého Tobiáše na cestě do Rag, kde má vyzvednout peníze uložené tam kdysi jeho otcem u příbuzného Gabaela. Tobiáš se v Ekbatanech ožení se Sároou (která je zbavena své kletby) a po návratu domů vrátí svému otci zrak podle Rafaelova návodu. Když se pak spolu s otcem chce Rafaelovi odměnit, dozví se, kdo Rafael doopravdy je. Tobit vzdává Bohu díky a předpovídá zánik Jeruzaléma v r. 587 př. Kr. i jeho pozdější obnovu. Kniha končí zprávou o smrti rodičů Tobiáše i Sárovy a zmínkou o zničení Ninive.

2.2 Strukturální uspořádání

1,1-2	<i>titul knihy:</i>	kniha příběhů Tobita z kmene Neftaliho v asyrském exilu
1,3-3,17	<i>expozice:</i>	tíživá situace Tobita a Sárovy, jejich modlitby a Boží plán spásy
4,1-14,1	<i>hlavní část:</i>	Tobijášova cesta za doprovodu Azarjáše (<i>Hospodin pomáhá</i>)
14,1b-15	<i>epilog:</i>	naplnění života Tobita, Chany a Tobiáše

Kap. 1-3 (*expozice*) nás seznamují s jednotlivými postavami, zachycují neradostné postavení těch, kdo byli odvléčeni (Tobit v Ninive; Sára v Ekbatanech) a jejich úpěnlivou modlitbu plnou důvěry v Toho, který může spasit (Modlitby jsou snad nejkrásnější a nejprocitěnější částí této knihy: 3,2-6.11-15). Kap. 4-13 (*hlavní část*) jsou líčením zásahu Boha, který vstupuje po svém do každodenních lidských situací, nenápadně, ale účinně. Kap. 14 (*epilog*), obsahuje poslední rady Tobita synu Tobiášovi.

2.3 Vznik, literární a teologická charakteristika

Kniha sepsaná původně hebrejsky nebo aramejsky (zlomky v obou semitských jazycích byly nalezeny v Kumránu) se kompletně zachovala pouze v řečtině, a to ve 2 hlavních verzích

– delší a zřejmě i starší (doložené v Sinajském kodexu), odpovídající jak *Vetus Latina*, tak i semitským zlomkům, a kratší, vzniklé asi o něco později, doložené např. kodex Vatikánský (B) a Alexandrijský (A). Jeroným knihu přeložil podle odlišné aramejské verze. Kniha, která je dílem anonymního autora, vznikla nejspíše v helénistické době, někdy kolem r. 200 př. Kr.

Podle lehkosti, s níž tento text zachází s historickými a geografickými údaji, je patrné, že se nejedná o příběh z historie, nýbrž jde spíše o „narrativní teologii“, tj. příběh, který v sobě ukrývá poselství víry. Např. město Ragy mělo ležet v horách a Ekbatany v nížině ve vzdálenosti dvou dnů chůze (srov. Tob 5,6). Ve skutečnosti se Ekbatany nalézaly ve výšce asi 2000 m, a tedy podstatně výše než Ragy, a byly od nich vzdáleny asi 300 km (Ekbatany jsou dnešní Ramadan blízko Teheránu [Írán]).

Hlavní témata, která tento poučný a povzbudivý příběh rozvíjí, jsou: harmonický rodinný život, vysoká hodnota manželského svazku, příklad poctivosti a věrnosti Bohu i ve velkých obtížích, účinná síla modlitby a Boží pomoc prostřednictvím andělů v konkrétní lidské nouzi.

3 JUDIT

3.1 Úvod

Semitský originál knihy Judit (napsána patrně hebrejsky nebo aramejsky) se nedochoval. Text této knihy máme k dispozici ve dvou základních vzájemně odlišných formách: 1) znění v řečtině, z kterého pak vychází další staré překlady (verze *Vetus Latina*, syrský, etiopský, koptský, arménský překlad), 2) znění *Vulgáty*, se kterým se vesměs shodují středověké hebrejské rukopisy. Dochované řecké rukopisy představují přitom několik textových typů. Jeronýmův překlad (z aramejského rukopisu; r. 398), tj. latinský překlad *Vulgáta*, se značně liší od řecké verze (není jen o pětinu kratší, jak řecké znění, nýbrž obsahuje rovněž dodatky: shoduje se pouze z poloviny s řeckým textem). Znění v Českém ekumenickém překladu Bible vychází z řeckého znění zachyceného v hlavních rukopisech 4. a 5. stol. po Kr. Kniha Judit patří mezi deuterokanonické knihy, ačkoli stará židovská tradice ji měla ve velké úctě.

3.2 Obsah

Kniha vypráví o králi Nabuchodonosorovi, jehož vojevůdce Holofernes se chystá napadnout židy. Přitáhne do Judska, oblehne Betulii (= panna), jež mu brání v postupu na Jeruzalém, a přeruší zásobování města vodou. Krásná a ctnostná vdova Judit (= Židovka) se rozhodne, že město s pomocí Boží zachrání. Se svou služebnou se vydá do asyrského tábora, kde podá zprávu o zoufalé situaci lidu v obležené Betulii. Vůdce vojska Holofernes je krásou Judity tak zmámen, že se rozhodne na její počest uspořádat hostinu. Při ní se opije. Když hosté odejdou a Judit zůstane s Holofernem sama, usekne mu jeho vlastní zbraní hlavu. Dá ji do koše, který nese služebná, obě nepozorovaně opustí asyrský tábor a vrátí se do Betulie. Nepřítel otřesený zprávou o smrti Holofernově se dá na bezhlavý útěk pronásledován Izraelci. Betulie je zachráněna, zbožná Judit tu žije dál počestným životem ve velké vážnosti a dožívá se vysokého věku.

3.3 Strukturální uspořádání

I.	kap. 1-3	Nabuchodonosorova moc a jeho nárok
II.	kap. 4-7	Boží lid ve velké tísní
III.	kap. 8-16	záchrana Božího lidu prostřednictvím bohabojné ženy

3.4 Literární a teologická charakteristika, doba vzniku

Kniha vykazuje řadu nesrovnalostí: 1) Nabuchodonosor je uváděn jako asyrský král Ninive, ačkoli byl Babylóňan a jeho otec Nabopolasar zničil asyrské hlavní město mnohem dříve. 2) Symbolická je zcela jasně i datace do doby asyrského dobývání, v knize se střetávají perská jména (Holofernes, Bagoas, satrapové) a řecké zvyky (věnce, tance a bubínky v Jud 3,7-8; tance s olivovými ratolestmi

v Jud 15,13). 3) Obsahuje události, zeměpisné údaje a postavy, jinak neznámé (Nabuchodonosorův boj s Arfaxadem, Betulie, velekněz Jojakim). Město Betulie, které stojí ve středu celého příběhu, není více než symbol pro označení důležitého horského severního průsmyku, jenž otvírá cestu do Judska (a tedy do Samaří).

Z toho vyplývá, že jejím smyslem není podat historicky přesnou zprávu, nýbrž formou midraše (osobitě zpracovaného ohlasu skutečné události) poučit a povzbudit. Pravý boj se odehrává mezi Bohem a vším, co se staví proti jeho plánu, mezi pravým Bohem a modlami (Judit a Holofernes resp. Betulie a Ninive). Na rozdíl od jiných knih zde Bůh nezasahuje zázračně, zvláštními znameními a divy, ale vítězí prostřednictvím odvahy a důvěry jedné ženy, která uskutečňuje svůj lidský plán, naprosto „žensky“: sama svede nepřátelského vojevůdce a pak ho v noci opilého zabije. Díky ní je zachráněno nejen obležené město, bašta židovského odporu, ale celý národ. Boží moc zachraňuje slabé, přičemž používá pokorných a nepatrných nástrojů, aby zahanbila ty, kdo se spoléhají na svou sílu (viz kontrast bezbranné ženy a ozbrojeného vojevůdce) - povzbuzení k neochvějně důvěře v Hospodina je jádrem knihy (srov. Jud 9,11). Zároveň zde nelze přeslechnout univerzalistický tón kontrastující s příliš úzkoprsým nacionalismem (Betulie je situována do Samařska, Amonita si uvědomuje Boží ochranu jasněji než sami zoufalí obyvatelé Betulie).

Kniha Judit vykazuje rovněž charakteristické rysy apokalyptické literatury helénistické doby. Vznik lze proto klást do času makabejského povstání, kolem r. 160 (patrný odraz nejednoty mezi Židy a nutnosti pokračovat v odporu proti helénistickému tlaku).

4.4 ESTER

4.1 Text, jeho vznik a obsah

V hebrejské bibli je kniha Ester zařazena jako poslední *m^egillót*, pátý z pěti „svátečních svitků“, které byly čteny při židovských slavnostech. Kniha snad sahá svými počátky do doby perské, kdy se odehrává její děj, ale konečná podoba včetně dodatků je zřejmě mladšího data (3.-2. stol.). Událost, o níž vypráví, se stala základem jarního židovského svátku Purim, ve 2 Mak 15,36 zmiňovaného jako „den Mordokajův“ – o tomto svátku byla také kniha předčítána. Jde o jedinou protokanonickou knihu SZ, jejíž zlomky nebyly nalezeny v Kumránu.

Svátek Purim „Losy“ (z akkadského *púru*: doslovný význam ve smyslu „kostky“ či „hazardní hra“) je nejveselejší židovský svátek připomínající vysobození perských Židů z intrik zlého Hamana, který chtěl (podle židovské tradice r. 355 př. Kr.) vyhubit. Název svátku připomíná Hamanovo metání losů, kterými chtěl určit nejvhodnější den pro svůj zamýšlený plán. Zvykem během svátku Purim je veřejně předčítat knihu Ester, vzájemně se obdarovávat dárky (např. jídlem, pitím), darování potřebným (srov. Est 9,22), slavnostní jídlo a pití, nošení masek a kostýmů.

Kniha pojmenovaná podle hlavní hrdinky Ester se dochovala ve 2 verzích – kratší hebrejské a delší řecké, rozšířené o vysvětlující deuterokanonické dodatky (Mordokajův sen a jeho výklad, 2 výnosy krále Artaxerxa, Mordokajova modlitba), které LXX vřazuje na různá místa v textu, kdežto Vg je vcelku připojuje na konec knihy (kap. 10-16).

Když perský král Ahašveroš zapudí svou hrdou manželku Vašti, stane se královnou krásná židovská dívka Ester, která svým vlivem na krále odvrátí záhubu, jež v té době hrozí všem Židům v perském zajetí. Zloba královského úředníka Hamana se obrátí proti němu samému – je popraven a den plánované záhuby Židů se mění v den jejich triumfu. Mordokaj, který vychoval osiřelou Ester a který ve své bohabojnosti odmítl prokázat Hamanovi božskou počtu (čímž podnítil jeho nenávisť), nastupuje nakonec na Hamanovo místo.

4.2 Poselství

Stejně jako knihy Tobiáš a Judit nelze ani Ester považovat za přesnou reprodukci historické události (byť určitý historický základ mohla mít) – údaje příliš neodpovídají historickým poznatkům o perské době (např. souhlas k bezdůvodnému vyhlazení celého národa odporuje tolerantní politice perských králů).

Zřejmým záměrem autora je opět povzbudit těžce zkoušenou židovskou komunitu – zdramatizovaný konflikt Hamana a Mordokajova je obrazem střetu 2 nepřátelských stran, z

něhož prozřetelnostním Božím řízením vychází vítězně strana Boží. Ačkoli se v hebrejské verzi ani jednou nevyskytuje Boží jméno (snad aby se v bujném veselí svátku Purim nevyslovilo neuctivě), celý děj o Bohu jako Zachránci jasně vypovídá. Nástrojem této záchrany je opět slabá, ale zbožná žena, která mění rozhodnutí mocného krále. Přestože ve středu pozornosti se nachází postava Ester, skutečným protagonistou, i když jedná za kulisami, je Bůh. Pouze od něj přichází záchrana, pouze on může proměnit srdce lidí, změnit vůli mocných tohoto světa, osobně zasáhnout, protože „člověk vrhá kostky, ale každé rozhodnutí je od Hospodina“ (srov. Př 16,33). Esteřina a (Mordokajova) modlitba a půst, to jsou nejkrásnější stránky knihy, klíč k ní (tyto stránky jsou součástí „řeckých“ přídavků k hebrejské verzi knihy; snahou těchto přídavků bylo zřejmě dodat knize na zbožnosti a univerzalizmu).

1 OTÁZKY

1. Co víte o knize Rút?
2. Co víte o knize Tobiaš?
3. Co víte o knize Judit?
4. Co víte o knize Ester?